

ԻՆՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կես տարվանը 6 ռուբլ
Ստանդին շաբաթները 5 կոպեկով:

Քիֆիստով գրվում են միայն Իմպերատրու մէջ:

Օտարադարձարայից գրվում են ուղղակի
Ташхус. Редакция „Маск“:

Իմպերատրու բաց է առաւտեան 10-2 ժամ
(Բացի կիրակի և տոն օրերից):

Ցայտ բարութիւն ընդունում է ամեն լեզուով:

Ցայտարարութիւնների շամար վճարում են
Իւրաքանչիւր բառին 2 կոպեկ:

ՌՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ

Քաղաքական մտածմունքներ: Ներքին տեսչի
տեսչի խնդիրներ: Ստանկ Գարաբա-
ղիցի: Ներքին լուրեր: Արտաքին տեսչի
խնդիրներ: Ստանկ Գարաբաղիցի: Նա-
յկական գործեր: Քիւրդեր: Միւսուխ: Ստանկ
Քիւրդիցի: Ստանկ Գարաբաղիցի: Մշակի
չեղարկներ: Ցայտարարութիւններ:

ՔԱՂԱՎԱԿԱՆ ՄՏԱԾՄՈՒՆԻՔ-ՆԵՐ

Նորերում մեզ աջողիցաւ
կարգաւ Կ. Պօլսի մէջ չինված
պաշտօնական «L'Osmanli» ֆրան-
սերէն լրագրի յօդուածը թիւր-
քաց հայերի մասին: Այդ լրագ-
րը որ իբր թէ խնայարկում է
ուսումնական թիւրքերով, մեծ
վտանգ է տեսնում թիւրքաց
հայերի ազգային զարգացման
մէջ: Արագիրը սաստիկ գովում
է քիւրդերին, հաւատացնում է
որ քիւրդերը ամենին արիւ-
նարու, վայրենի և հարստա-
հարող ցեղ չեն և սեւեւացնում է
որ հայերը յանցաւոր դիտաւո-
րութիւն ունեն տարածել քրիս-
տոնէութիւնը քիւրդերի մէջ և
գրաւել քիւրդ զաւակներին դէ-
պի հայոց դպրոցները:

Իօզգարները, ատում է լրագ-
րը, թէ և ապտամբում էին
թիւրքերի դէմ և սպանում էին
թիւրքերին, բայց հայերը նրան-
ցից վտանգաւոր են, որովհետեւ
կուլտուրական ճանապարհով
կամենում են կլանել քիւրդե-
րին:

Իօզգարները մարդիկ էին ըս-
պանում, ատում է թիւրքաց
պաշտօնական թերթը, իսկ հա-
յերը կամենում են փրկել քիւր-
դերին նրանցից քրիստոնէաներ
և հայեր զարճելով: Արեմն,
անեղացնում է թերթը, քիւր-
դերի կամքի դէմ հայերը կամե-
նում են նրանց քաղաքակրթել
Արեմն որտեղ է հասել թիւր-
քաց պաշտօնական մամուլը, որ
այժմ հայերից էլ վախենաւ և
սկսում, որպէս մի վտանգաւոր
կլանող տարրից:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԲԱՐՈՒՅՑ

13 սեպտեմբերի

Հասարակական կենտրոնը Բագրի մէջ այժմ գտն-
վում է կատարելով իմաստներ մէջ: Այդ տխուր
երկու թիւ պատճառը պէտք է վերաբերել մեր երկ-
րանապատկան զէպի շատ արական շահեր ու-
նեցած անտարբերութեանը: Շատ պարզ է շա-
կանայի է, որ մի ժողովուրդի մի շատ արկու-
թեան կենտրոնի այսպէս թէ այնպէս, լաւ կամ
վատ ուղղութիւն տալը պիտուարական կախում
է նորա երկրասարկութեանց: Եթէ նորա այդ
թիւր ոյժը, այդ կեղծանի տարրը որքան և ինչ
կարողանում է ճանաչել և կատարել իր պարտա-
կանութիւնները շատ արական քարտուրեան վե-
րաբերութեանը, այն ժամանակ քոչքէ ժողովուրդ
կարող էր ինչ պարծեանը, որ նա չսուել է պար-
զացման մի որոշ աստիճանի: Բայց ինչ աս-
տիճանի կարող եմ գտնել մեր ժողովուրդի
զարգացումը, որի երկրասարկութիւնը, կու-
րացած անձնական շահերի անտիրեւ զգաց-
մունքներով, ընկած տղիտութեան և անբա-
րոյականութեան մէջ, ներկայացնում է մի վիճա-
կան անուշադ: Ինչ ապագայ կարելի է նախա-
շահել այն շատ արկութեան շամար, որի որդիքը
նոր իսկ մանկական շատակը շարակալով վա-
րկող խաւերով, որքա՞նք մասնատում են բարո-
յակէ: Շատ շատանայի է, որ այդ տեսակ շա-
տարկութիւնը երբ ք չէ կարող սպասել մի նա-
խանձիկ ապագայի: Այս այդ դրութեան մէջ է
գտնվում Բագրի շատարկութիւնը, երբ մի կողմ-
նակի շահացք կը ձգուի այն կորստաբեր ուղ-
ութեան վրա, որին կուրացած հետեւում է նոր
սերունդը:

Ինչ երկրասարկ շատանում չայ վաճառակարը,
թողնելով իր շահերի երկիր և շեռանալով դէ-
պի Վուստաստիի գաւառի քաղաքները, սկսում է
չուղիք և ծախել իր ձեռքի փողերը անբարո-
յական զուարթութիւնների մէջ, և դրանով ապ-
ուում է թէ իր նիւթական և թէ ֆիզիկական ու-
ժերը: Նա գտնում է իր շահերից զեղծած, մաշ-
ված, չարիք տարեկան ծերութեւ քաղաքական կազ-
մաւորով: Նա չէ բաւականանում նրանով, որ
սպասուել է իր կենտրոնը, շուտով անուանանում է և
դրանով խաւարեցնում է մի ուրիշ անբարդ կեանք
կենտրոնը, որին վիճակում է շարեւրութեան մինչ-
և մաշ տանջել անտանելի անուանի շեռ: Այդ
մի քարտուրական մարդասպանութիւն է, որի
վրա մտածելու ժամանակ մարդ սարսփում է: Նա
կամենում եմ մի քանի խոսք ևս սակ այն պար-
տիւնների մասին, որոնք իրանց աշխատում են ճե-
ռու պահել շատարկութեանց, որոնք լուսավորում
կոչված երկրասարկութեան են: Մայր կարծիք է պահան-
ջել արանցից որ և ինչ օգուտ, մինչդեռ քանք անմատ-
չելի են շատարկ մաշկանալութիւնը, մինչդեռ դը-
րանի և շատարկութեան մէջ կայ մի վիճակայ պատ-
շարկար է շատ մտքի ծանօթ կենի այդ ֆուն-
ֆայնմենտի շեռ և հասկանալ, թէ որքան դարա-
կութիւնը, որքան անմատ ինքնակրթութիւն է տի-
րանում արանց մէջ: Ազգային զարգացումը արանց շա-
մար այն նշանակութիւն չունի, որոնք միայն անձ-
նական շահի գաղափարով են շտապեցրել: Այդ
է պատճառը որ արանք նորիպա շատարկութեան
համար անօգուտ են շարեւրանում:

Մեր ամբողջ անմատ և միանգամայն վա-
նասարկ տղիտութիւններից մէկն էլ անուշադ պէտք
է շամարել նրա եւրոպական շուտ սոցիալի շեռու-
նելը: Բագրի ոչ մի ազգայնակութեան մէջ ար-
տաքին անմատ պահասիրութիւնը այնքան զարգա-
նած չէ, որքան չայ ազգայնակութեան մէջ մա-
շանալով նրա իգական սեռի մէջ: Այդ շատ ան-
կան է այն ժողովուրդի վերաբերութեանը, որը զեռ
չէ կարողանում ըմբռնել այն անմատարկական
միջոցը, թէ լուսավորութիւնը չէ պարտաւորութիւն
լով արտաքին ձեռքի փոխութեան մէջ: Հայ օրի-

որիկ, չայ երկրասարկ ուշադրութիւնը ոչ մի բան,
ոչ մի առարկայ այնքան շուտ է գրաւում, որքան
մի նոր տեսակի շագուտն է գրաւում: Հինգ
օր մէկի վրա տեսնում են շագուտի մի նոր ձև,
բոլորէն էլ թէ շագուտ թէ աղքատ, իմար ու-
խարների նման, կը շտապեն շեռնել նրա օրինա-
կին, չը նախելով իրանց կարողութեան չափի վրա:
Այդ տխուր իրողութեան մէջ առաւել շատա-
շատարկութեան շամար բաւական է մտնել կիրակի
կամ տօն օրերը մեր եկեղեցիները և աշարտու-
թիւն դարձնել, առհասարակ շահեղիտակները և
շատարկութեան կանոնը զատակարգել վրա:

Թեթեամիտ չայ աղջկայ մոզամոզութիւնը այն
տեսին է հասցնում նրան, որ նա սկսում է շեռ-
հեռէ մտանալ իր անային գործերը, իր ընտանե-
կան պարագաները, ուսումնարանի կրթութիւնը
և գիշեր ցերեկ գրազդիլ «Русский Вестник», «Мир»,
«Вестник» և այն սոցա նման շուտարկութեան
մտածող օրագրիներ թերթիկով: Աղջկայ մէջ այդ
վնասակար ձգտողութեան դարգանաւուն մեծ մա-
շանալով նպատակ են նրա ծնողները, որոնք իր նոց
զաւակների մանկական շատակից սկսում են մի
ստանձին ուշադրութիւն դարձնել նրանց արտաքին
զարգացման վրա, մի և նոյն ժամանակ անուշա-
ղիք թողնելով նրանց մտաւոր և շոգիական կրթու-
թիւնը: Նա շատապագ են, որ այսպիսով չայ
ծնողները վատ ներգործութիւն են ստում իրանց
զաւակների կրթութեան վրա, նորա ճնշումով են
երկային մէջ նեղ անձնակրթութեան պատճառը,
որը ապագայում զարգանալով նրա մէջ, սպանում
է ուրիշ աղին, ձգտումները: Երեխան (աղջիկը
ճնած օրից, ծնողները աշխատում են որոնա կար-
ելի է ամուր լքցնել նրա շամար նշանակա-
ւորութիւնը զարգանալով: Ինչ շատ անգամ պա-
պանել է անտել այնպիսի ընտանիքներ, որոնք ի-
րանց երկու երեք տարեկան աղջկայ շամար պատ-
րաստում են 10-15 տարեկանի շագուտները:
Հարցնում են թէ ինչու շամար են նորա այդ ա-
նում, պատասխանում են, «հիշու ես չանեմ, երբ
Փամբուխանցի կամ Պարտեանցի տանը անում
էին: Այդ տեսակ վարմունքը ինչին վերաբերելը,
արեւոյց չայի կապիտանները, թէ իմար նախ ան-
ձին:—Նա կարծում եմ, որ երկուսին էլ: Բայց թէ
Փամբուխանցի կամ Պարտեանցի իրանց աշ-
խատանքի մի մասը են դնում են զաւակների շա-
մար կրթութեան վրա,—այդ միտքների շամար
ոչինչ նշանակութիւն չունի: Վերջացնելով նամակը,
միւս անգամ կարեւորեմ մի քանի խոսք անել նա
և արական սեռի մասին, որը գուցէ կանանցից
չայ յետ չէ մնացել շուտարկութեան մէջ:

Ա. Մովսէսեան

ՆԱՄԱԿ ԳԱՐԲԱՌՈՒՅՑ

12 սեպտեմբերի

Վատարկութիւնից շամարում է, որ մինչև
չոկտեմբերի 10-ը նրանի նախնայի գիւղերում
նոր տանտէրերը ընտրվում: Ի շարիք, այս կար-
գադրութիւնը անմտնել ձեռնուող չէ այն տանտ-
տէրերին, որոնք իրանց կոպիտ վարմունքով և
անկողն շարտասարկութեանը զգուցած էին
Շատարկութեանը, այլ ևս ընտրվելու յայտնում:
Այս տեսակ տանտէրերը ժողովուրդի արեւոյց
ծծող անկուշտ աղքատներ են, որոնք բացի ժողո-
վուրդի կողմնակցութեց ուրիշ օգուտ չունեն:

Շատերը այդ պատճառի մէջ մտնելու շամար ինչ
տեսակ կեղտոտութիւններ ասես, որ չեն ստում,
նա ձեռքը շամարելու է, որոնք են շամար-
ում, ում պատիւն է շարիւտը, ոչինչ չեն իմա-
նում, ում կարգը է շարիւտը, կենդան են ծա-
խում, չոտ ատոցին շան են ատում, Ամեն մի դը-
րացու ինչոքը անմայն ուրախութեանը կատա-
րում: Ամենքին սիրելի բարեկամ են ձեռնուող, մի
խոսքով մինչև ընտրութեան օրը այս պատճառի
վրա սիրաշարով մարդիկը գաւառում են շատա-
րկութեան գիւրի, մարդը, երկուսին... Իսկ երբ
ընտրութիւնը վերջանում է, և այս տեսակ ցած-

բացողի մարդկերանց տանտէրութիւնը չէ ստա-
վում է, այն ժամանակը երկկայ գաւառ այսօր
գայլ է դառնում և կեղեկում է իրան շահեղիտու-
նեղին... ում երկու բաժակ թէլ էր խմացրել, նը-
րանից տանն է գուրս բերում, ում մի շալի էր
տուել, նրանից բուլիներ է պրկում... և այսպի-
սով բուլից իր ծախան ու վնասը շամար: Վայ
նրանց, որոնք ընտրութեան ժամանակ մի քիչ ուշ
են շամարանց: Այս, այսպիսի տանտէրերը
գաւառում են ժողովուրդի շոգուտն և իրանց ուղա-
ծի սկս պտրակցնում են տղան և աղքատ անոթ-
ները: Այդ տեսակ տանտէրերից մէկը դիտող
իր ժողովուրդի մէկի շեռ անձնական շալու ունի,
կէլ գործը յօդուտ իր չէ վերջանում, նա ամեն
տեսակ կեղտուտ միջոց գործ կը դնէ և իր միջոց
նրանից կանել: Տանտէրը ասեց մաճուրդ ան է,
Շատարկութիւնը նրանք է կրկնէ Վայն, շամար
նա, սե է: Վայն նրան, որ չամուտակից, խմելու
Շատարկական վիճուր կը կրկն անտուտը թէ
«Բայն մարդը շատ խառնակ է և խոտկար
մարդ է, չէ՞ք ուզում մեր դիւր մնայ...»: Մի շնե-
ծու կիտը էլ վրէժ էր դնեն և շատարկութեան
բանի ստորագրել կը տան: Հինգ բուլից յետոյ այդ
ճշմարտաւոր մարդը, մի քան էլ վրէժ ունի կը
նիւխարանով ստուգելու և կարգիլ «Ուղից Աս-
տուտայ, ապա, մաճուրդ ու միայն սե է, այդ սեա-
զին է, բուլիցին սե գրկելու է: Այդը կայ
տարին 20 անգամ կու է քուշում, մարդ կայ մի
անգամ էլ էլ: Մարդ կայ ինչպէս տներ ունեցող կը
չին, պատկըր պղտալ այն և այն կողմից կը դնէ,
մարդ էլ կայ որ չէ՞ք յոսել ձեռն անուտ, մի ա-
կուտ շինելու, խմելու անտուտը վրա կը շամար
կամ բուլիցին կը խախտել և կամ այնպէս կը
տանտէրանի, որ խեղճի շինութիւնը կը գտնայ
մի կողմից: Օրինակները շատ շատ են:

Սա, այս բոլոր շահեղանքները աչքի առաւ
ունենալով, երկու բարեխախտակ խոսքով կու-
նեն եմ դէպի մեր շատարկութիւնը: Այդը է թող-
նել կէրը, կատարութիւնը և տանտէրի շարքը
ասանց կրկն վնաս: Այդ է թողնել այն ձեռք, որ
Մարդը իր քեռան է ուզում, իսկ կիսկարը իր
նշանունը, այդ է թողնել անմատն մանր մանր
շարիւններ և ընտրել այնպիսի մի մարդ, որ բա-
րկիտը չլինի:

Գիւղերի մէջ լաւ տանտէրը մեծ նշանակա-
ւորութիւն ունի, գիւղի ղեկավարող տանտէրն է:
Եթէ տանտէրը տղան և անտարբեր է, կամ ան-
բարոյական է, էլ այն շատարկութեան միջոց
խառնութիւնը անպակաս կը լինի: Երանի այն
գիւղի շատարկութեան, որի բեռնակն և բաշտան
լաւ են:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՐՈՐԸ

Մեզ ինչոքում են ուղիք մի սխալ: Մշակի
№ 15-ում Արագածից գրված նամակի մէջ ա-
վան էր, թէ շատարկութեանը իր ձեռնարկներով եր-
կար որտեղից յետոյ, շարիւր կոպիտ միջոց
գտուա Քաղաքայ Արիւրի կողմնակցութեանը
Մայր Այդ ապագայից ոչ թէ զատու պահան է գտնել,
այն այդ նախնային օգնական է: Ազգայնակ
Շահեղանքները, որի նման կարգապահ և ար-
թիւն պոլիտիկան զեռ չէ եղել Արեւմտադարձու-
թեան:

ՂԱՐԱԳՈՒԽԱՆՑ գրում են, Քաղաքայ-Աղից
ապագայակախի սպանելու ընդհանուր ուրախու-
թիւն պատճառից այդ կողմերում, ժողովուրդը
փառք է առնել Աստուծոյ, որ պատկանած այդ
բարբարոյցից:

ՂԱՐԱԳՈՒԽԱՆՑ գրում են, տեղային հայոց
զարգից վարձպետը իր ուժով կը չէ ստանալով
գանձաւորից Տոբարարութեան վրա Գարաբաղի-
այի շատարար գաւառաւոր մտ: Կատարել

վնեց յօրուս վարժապետի, և պարտաւորեց զարարածութեանը 650 լուրքի վնասել նրան:

ՂԱՐՔԱԿԻՆԱՍՅԵՑ գրում են. չը նախելով որ չունայր այս տարի շատ լաւոր էր. բայց սակաւին չարք չէ էժանացել, որովհետեւ երկրագործները իրանց բերքը չեն վաճառում, այլ ամբարնելով պահում են անկի թանց վաճառելու յուսով: Նոյն տեղեց շորթակալութիւն են յայտնում պ. Փիրումանցի մասին, որ շատ չող է տանում Արարելիստայում կարգ, կանոն և մաքրութիւն պահպանելու շամար:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«ՂՈՂՈՇԵՆ» ԼՐԱԿԻՆ ԹՂՈՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

«ՂՈՂՈՇԵՆ»-ի մէջ կարգում ենք հետեւեալ թղթակցութիւնը ճրագրուածով:

Տրպիղոսի երեսուն հազար բնակիւնքի թիւը երկու օրվայ մէջ գրեթէ կրկնապատկեցաւ. թիւը բաց սարսափներից պատճառով հայ կանանց, երեխաների և ծերերի խմբերը լցրին քաղաքը: Նրանք աւանդել էլ Վոլկաս են փախուում, որպէս իրանց եղբայրակիցների մտ պատասանարան գտնելու: Սովից ամիսներով տանգիւմ, արեւահայ գրամների տեսարաններից սարսափած հայ կանայք և երեխաները մարդկային կմաղի են նմանում Արեւմտեանային ինքնապաշտպանութեան զգացումները և իւրաքանչիւր շրջանի մէջ հանդիսանալու յոյր քաջութիւն են տալիս թղթ արարածներին:

Աղբորմիլ գաղթականների պատմածները համեմատ հայ պատմածների կատարութիւնը չափ չունին, բայց թիւերի շարահարծութիւնները և նրանց կատարած արտաբերի գործերը նոյնպէս չափ չունեն: Դաշնայններով յղի կանանցը միջից կիսելը, ամբողջ բնակիչներին կեղտանի այրելը, կոյս օրիորդներին բռնաբարելը սողորկան երեւոթիւն են գարծել: Ասում են, որ հայ պատմածները գէշերի և ուտակի մեծ պակասութիւն ունեն, իսկ այդ հանգամանքը միջոց է տալիս Քիւրքիային ձեռն ապստամբութիւնը, մինչև անպահ արեւան թեղեղների գնով, որոնց մէջ խնդրված թիւերը դիտարկելով թիւն էլ պակաս չի լինի: Այս հանգամանքը շատ օգուտ է և Սամի-Փաշայի և նրա զօրաբանի համար, որի թիւում բաւական շատ բաշխուող կնիքի խումբեր կան: Նա միջոց կունենայ բաւականացնել իր զօրքերին, որոնք բաւանու ամիսների ընթացքում ուժով չեն ստացի:

Նոյն Սամի-Փաշայից նախնականներին և կայմականներին սուած հրահանների համեմատ բնակարաններից զրկված գաղթականները բաւական չարաբարիւ են Հայաստանի խորերից ճրագրուած զարու ժամանակի Արարելիստայի գիւղի մտ գողթականների վրա յարձակվում էին գիտաորված գաղթիկները, որոնք գիւղական վարդապետ մեկնեցին իշխանութեան տակ են: Պատճառ բերելով որ հայերը գաղթելու հրահանում չունենին, գաղթիկները հայերից վարձարձակում էին պահանջում: Այլ մի կողմի վող չունենալով, ողորմելի հայերը սեփական երեխաներին գերութեան էին տալիս, որպէս զի այդպիսի գոհերի գնով կարողանան ազատվել յարձակող գաղթականներից: Այդ գործերը կրկնվում էին անընդհատ մինչև Վրաստանէ քաղաքը, որ ճրագրուածի վկայութիւն մէջն է գտնվում: Այդ քաղաքի մէջ բաւական շատ հարուստ յոյներ և հայեր են բնակվում, այնպէս որ տանգիւմ և ուժեղութիւն ձանապարհորդները այդտեղ կարողացան մի քանը շուրջ քաղաք և որբայ իրանց գոհածներիններին:

Հայերը և յոյները ինչ որ կարողացան տուն գաղթականներին փողից և հարուստից սկսած մինչև հարց և ոտնամանները:

Վրաստանէ քաղաքի մէջ մի փոքր հանգամանակ յետոյ գաղթականները ուղեւորվելին ճրագրուած, որտեղ նրանց մի նոր տարարարութիւն էր պատմում: Մի փոքր փող ձեռք բերելուց յետոյ 300 հոգուց բաղկացած մի խումբ, որի թիւում ընդամենը քսան ծերուի տղամարդիկ կային, մի լաղից առաջատար որ նաւ վարձեց կողմանեան ամբերի մտ իջնելու համար: Առաջուց փող ստանալով, լաղը հեռացաւ ակերից և ուղարկեց իր գիտաորված ընկերին նաւի վրա նստողներին սակուր համար, թէ նրանք բոլոր էլ ծովը կը նետվին, եթէ իրանց բոլոր գոյքը չը տան: Կարելի է երեւակայել անպաշտպան կանանց և երեխաների դրութիւնը: Երեխաները և կանայք չարած Ասուածոյ անուով ինքուրք էին նաւատար լաղից խոյճել նրանց, բայց լաղը անողոր զանգեցաւ և կրկնեց իր սպառնալիքը բոլորին ծովը գցել, եթէ իր հրահանը չը կատարվի: Կրանից յետոյ գիտաորված երեք լաղերը սկսեցին կնիքել գաղթականներին զոքը և մի և նոյն ժամանակ անտեղեկարար նայում էին մտադրահաս օրիորդների և երեխաների բոլոր հարուստները: Բոլորովին մերկացնելուց յետոյ, չարաործները ժողովեցան անմարդարանկ ծովազրկին և հրահանեցին բոլորին ափ իջնել, սպառնալով հակառակ դէպքում բոլորին կտորել: Աղբորմիլներն այդ անմարդարանկ տեղը թողնելով և ուշաբուրթիւն չը դառնելով նրանց տանջանքների և աղաւանքների վրա, չարաործները անհետացան գիւղի ծովը: Միայն երեք օրից յետոյ ճրագրուածի մէջ տեղեկացան անտեղ թողած երեք հարիւր հոգու մասին: Ահա այսպէս է հղում Քիւրքիան ապահովել իր յայտերի վրձնելը: Հայաստանի մէջ վերանորոգութիւնների մտնցելով:

Մատեն թափառականներին սովից ազատելու համար ճրագրուածի երեսուցորդութիւնը օգտող մասնաժողով կազմեց և բոլորի մասին պատրիարք Ներսէսին մանրամասն տեղեկութիւններ սոււեց: Պատրիարքը իսկոյն ինքուրց հեռագրով ուղին չը ինայն յորեկներին օգնելու համար, որոնցից շատերը իր խմբերով լցրի են և Սամսոնը: Մի և նոյն ժամանակ հայոց պատրիարքը ուղարկեց Նիքիթեան եպիսկոպոսին, նշանակելով նրան մասնաժողովի նախագահ և դրամ աշակով գաղթականներին բաժանելու համար: Արդ՛հետեւ գաղթականների թիւը չզուգահեռեց մեծ է հազար: Թէ հայոց պատրիարքը կարող է նրանց պէտքերի համար բաւականացուցից միջոցներ գտնել, եթէ առասարակ հարուստ հայերը չեն օգնի:

Մի քանի օր առաջ այստեղ էին երբուրում անգլիական հիւպատոս Տրոտրը և Բեկկեր-Փաշա, որոնք 4. Պոլիս էին ուղեւորվում: Բեկկեր-Փաշա մի հասարակ արկածախնդիր էր, որ այժմ թիւրքաց ծառայութեան մէջ էր նա լոյս ցեղեկով երկաթուղու վազոնի մէջ անպաշտպան էր մի լաւ բնութանիցին պատանաւոր օրիորդին և այդ պատճառով արտաքսված է անգլիական ծառայութիւնից: Այժմ այդ բաղդանդիրը իրանից մի ծարարապատ և ներկայացնում էր մտադիր և վերանորոգել թիւրքաց քաղաքի մտ փեռական կազմակերպութիւնը: Առում և փքած, մնուցը (հաստիտոյ) աչքին ձանապարհորդելով Հայաստանի մէջ, Բեկկեր-Փաշա հեռաբարբորութեամբ նայում էր գնացածները սուղ գեղեցիկ հայուհիներին վրա, որոնք նրան զօրեղ և մի և նոյն ժամանակ իրանց անտանելի դրութիւնը ինքեւացնելու ընդունակ մարդ էին հա-

մարում: Նրա ուղեկից հայ թարգմանիչը կոմիկական շատ պատկերներ է պատմում: Նրա ձանապարհորդութիւնը Հայաստանի մէջ, որտեղ Բեկկեր-Փաշա տանջված հայ յիւրից աւուում էր ինքուրգիւնները մարուր, սպիտակ ձեռնոցները հարած ձեռքերով: Կարելի է երևակայել, թէ ինչ տեսակ հեռախոզութիւն կարող էր անել այդպիսի գաւառի արձնատեղը: Առհասարակ հաստատութեամբ են, որ եթէ Տրոտարը երբորմից իր հետ չաւաներ Բեկկեր-Փաշային, նա պ. Փոշենին շատ աննրպատասուր տեղեկութիւններ կը տար Հայաստանի մէջ վերանորոգութիւնների մտնցելու մասին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐ

«Բէյութի» ընկերութեան 4. Պոլից հեռագրում են սեպտեմբերի 16-ից, որ անգլիական հիւպատոսը Կանի մէջ հեռագրեց 4. Պոլիս անգլիական դեսպանատանը, որ թիւրքերը ընդհանր արին հայոց 13 գիւղեր:

«ՂՈՂՈՇԵՆ» լրագրին գրում են 4. Պոլից, որ թիւրքաց կառավարութիւնը արագ և վճռողական ընթացք է սոււել քաղաք-Արսիայի գործերին ձեռնով ներստի ակերից: 4. Պոլիս լաղը հատուկները, թիւրքաց կառավարութիւնը ուղարկում է հրահանքներին ետեկց արագ կտորելու համար քրիստոնեաներին, որոնք թեւաւորվել են «Վոսկիլայի» հարեւորութիւնից և եւրոպայի պաշտպանութիւնից: Երբ եւրոպական թեւթակիցները սկսեցին արարածի Հայաստանի մէջ պատահած անցքերի նկարագրները: Սայիդ-Փաշա հրահանք իր լրագրիներին կարմանք յայտնել այն շուտ տեղեկութիւններին մասին, որ տարածում են զարաւակաւ մարդիկ սուլվանի ամենահաստատար լաղաների մասին, որոնք ամենակարճ ժամանակամիջոցի մէջ կը ստանան սուրթիւնի ողորմութիւնները: Փոքր չը կայ, որ թիւրքան իր գործը գիտանցները և կատարում: Երբ Սայիդ-Փաշա Հայաստանից եկած արարելի լուրերի հակառակ հաստատում էր Ներսէս պատրիարքին, իբր թէ պատահած զգաւորի անցքերը չափազանցեցած են, հայոց պատրիարքը բարկացած պատասխանեց. «Եթէ այդպէս է, ես ինքս կըրթամ իմ ժողովրդի մտ և անձամբ կը սոււզեմ նրա իսկական գրութիւնը: Սայիդ-Փաշա վախեցաւ Ներսէսի այդ համարակ մտքից, որովհետեւ դիտել, որ հայոց պատրիարքը իր ասածը միշտ կատարում է: Միւս օրը «Վախիթ» լրագրիը յայտնեց, որ հայոց պատրիարքը մտադիր է գնայ Հայաստան և հայ պատմաբանները դըր լուխն անցնել: Բայց այդ լրագրիը Ներսէսին երկրորդ մարգ անուսեց, որ ցեղեկութեամբ լաղակ և կրամ իսկ զոյնը գրութիւնը:

«Journil de St Pét-tbourg» իր այսօրվայ քաղաքական տեսութեան մէջ ասում է հետեւեալը: Նոյնպէս յայտնի է, անգլիական պարլամենտի վերջին նիստերից մէկի ժամանակը կառավարութեանը հարց առաջարկեցաւ: Հայաստանի մէջ արանական լիզայի նման քիւրդական լիզա կազմվելու մասին, իսկ կառավարութիւնը պատասխանեց, որ դրան մասին իրան ոչինչ յայտնի չէ, բայց որ 4. Պոլիս անգլիական դեսպանից կը պահանջուի հարկաւոր տեղեկութիւնները: Կրանից յետոյ անգլիական պարլամենտը փակեցաւ և պ. Փոշենին պատասխանը միննարութեան հարցին այնպէս մնաց: «L'Ozamanli» լրագրիը սեպտեմբերի 13-ին հրատարակած իր համարի մէջ կարելի է համարում փարսանկ այդ անպատեթիւնը, սակայն, որ անգլիա-

կան դեսպանը լրագրի ունեցած տեղեկութիւններից աւելի ձիշտ տեղեկութիւններ չէր կարող ստանալ «Ozamanli» լրագրի այդ տեղեկութիւնները ի հարկէ բայտական են: Ահա ինչ է ասում 4. Պոլիս լրագրիը քիւրդական լիզայի մասին: Մինչև այժմ մեզ ոչինչ յայտնի չէ քիւրդական լիզայի գոյութեան մասին այն ձեռքի ինչպէս արաւնայններն են կազմել: Մեք կարող ենք պնդել, որ այդ լիզան բոլորովին չը կայ: Ի հարկէ մեք խոսում ենք ներկայ լուսի և ոչ թէ ապագայի մասին, որովհետեւ կը պատկարար կը կայ՛վի քիւրդական լիզա արաւնայնների նման, ո՛չ, ո՛չ, պատմականորէ անհամեմատ ուժեղ և սպանալի, նրա կազմվելու միակ պատճառը եւրոպական դիպլոմատիան կը լինի: Եթէ այսօր մեզ հարց առաջարկէին Քիւրդիստանի մասին, կարող էինք հաստատ անել: Հաստատած լինելով, որ մեր սասանները չեն հերքելի, որ Քիւրդիստանի նշանաւոր բնակիչները անփականց շփոթված են շայտ հարցից: որ զարթեցնում է եւրոպան վերանորոգութիւնների անուսնով: Եւ հէնց որ քիւրդերը կը տեսնեն, որ նրանց կանխում են Արեւելուս: Բուժմիլայի բնակիչների վրձնելու են թարկել, նրանք խելոյ կը կազմեն իրանց լիզան: Եթէ մեք օգուտ քաղեցինք եւրոպական լիզաների դարձուածից և առեկնք թէ քիւրդերը ոռքի կը կանգնեն, ինչպէս մի մարդ, մեք ձեւարտութիւնից հեռացած չէինք լինի: Քիւրդերի մի մասը թափառական կեանք է վարում, նրանց բնակարանները և կայքը իրանց ձիւնների մէջ քին են: Արեւմտեան նրանց ոռքի կանգնեցնելու համար բաւական է հրահանք նրանց ձի նստելու:

Արեւմտեան «Ozamanli» լրագրի ստածի համեմատ Հայաստանի մէջ չը կայ քիւրդական լիզա, բայց նա մի վայրկեանի մէջ կը կազմվի, եթէ վերանորոգութիւնների անուսնով եւրոպան կը բարձրացնի հայկական ինզիլը: Այդ հայատական հասնելու համար բաւական է հրահանք քիւրդերին ձի նստելու: Բայց մի կը տայ այդ հրահանքը Քիւրքաց լրագրիը այդ հարցին պատասխան չէ տալիս, բայց Արաւիայի օրինակը աչքի առաջ ունենալով, դժուար չէ իմանալ: Սեւթի «Ozamanli» հաստատում էլ, որ եթէ Քիւրդիստանի մէջ կազմվի էլ մի լիզա, նա քրիստոնեաներին թշնամի նպատակներ չէ ունենայ և սեւեյանում է. «Բիսկայեւ մեր կրկի մէջ չէ կարելի մինչև անգամ մի մահամտական գտնել, որ քրիստոնեաներին թշնամի նպատակներ ունենար: Այսպիսի խոսքերին ի՛նչ կարելի է պատասխանել: Պատասխանի տեղ «Ozamanli» լրագրին մեք հետեւեալ հարցը կառաջարկեց. Արեւմտեան ի՛նչ գզացուցեցի, եթէ ոչ անհայտ թեւ: Նամութեան և վայրենի ատելութեան գզացումներից առաջացան այն բոլոր բարբարոսական տանջանքները, արդարադատութեան մերժումը, այն հարատաւութիւնները, այն անթիւ և անհամար անթիւութիւնները, որոնք յուսահատացրին թիւրքիստանի ըրիստոնեայ ցեղերին և նրանց ձեռքը դէ՛ք տուին:

ԹԻՒՐԿԻԱ

«Polit Corras» լրագրին 4. Պոլից, սեպտեմբերի 10-ից գրում են հետեւեալը: Անգլիական նաւատորմի հրահանատարին սուած պատուէրները իրաւունք են տալիս նրան հարկաւոր դէպքում այսանցները առաջնորդներին հետ բանակցութիւններ բեւտել: Եթէ այս լուրը ձիշտ է, ուրեքն անգլիական կառավարութիւնը պատասխաններին պատրաստեղ կողմ է ձանապարհում: Այստեղի